

dr Marek Szajczyk

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Ekonomicznych i Prawnych

Lokalne strategie zrównoważonego rozwoju

Local sustainable development strategies

Streszczenie: W pracy przeanalizowano podstawy prawne i uwarunkowania powstawania lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju gmin i powiatów, gdyż te dwa szczeble samorządu terytorialnego odgrywają szczególną rolę w planowaniu rozwoju lokalnego. To właśnie gminy i powiaty jako struktury odpowiedzialne za kształtowanie lokalnego rozwoju dzięki planowaniu strategicznemu mogą ukierunkować rozwój na rozwiązywanie podstawowych problemów społeczno-gospodarczych danej społeczności lokalnej z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju. Ponadto przeanalizowano uwarunkowania związane z planowaniem przestrzennym, zbadano wpływ procesów globalizacji na rozwój lokalny oraz przedstawiono rekomendacje w zakresie działań na rzecz wspierania zrównoważonego rozwoju na szczeblu lokalnym.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, rozwój lokalny, strategia rozwoju

Abstract: In the publication there are analysed the legal bases and determinants of local sustainable development strategies of communes and counties, as these two levels of local government play a special role in local development planning. It is communes and counties, as structures responsible for local development through strategic planning, who can focus their development on solving the underlying socio-economic problems of a given local community, taking into account the principles of sustainable development. In addition, the spatial planning conditions are analysed, the impact of globalization processes on local development is explored and recommendations for actions to promote sustainable development at local level are presented.

Keywords: sustainable development, local development, development strategy

Wstęp

Od kilku dekad zrównoważony rozwój (*sustainable development*) jest ideą przyświecającą zarządzaniu rozwojem lokalnym na wszystkich szczeblach samorządu terytorialnego, jak również na szczeblu krajowym. Do zrównoważonego rozwoju znajdują się odniesienia w licznych aktach prawnych funkcjonujących w wielu państwach na świecie, w tym także w Polsce. W Konstytucji RP znajduje się zapis mówiący, że „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz

bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”¹.

W pracy przedstawiono analizę uwarunkowań prawnych dotyczących opracowywania strategii i programów rozwoju lokalnego oraz uwarunkowań wynikających z zachodzących procesów globalizacji we współczesnym świecie.

Analiza uwarunkowań prawnych

Analiza uwarunkowań prawnych tworzenia lokalnych strategii rozwoju przedstawiona w niniejszej pracy obejmuje trzy akty prawne: Ustawę o samorządzie gminnym², Ustawę o samorządzie powiatowym³ oraz Ustawę o zasadach prowadzenia polityki rozwoju⁴, zwaną w dalszej części ustawą.

Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju to ustawa określająca te zasady, podmioty prowadzące tę politykę oraz tryb współpracy między nimi. Jak wynika z art. 2 Ustawy, przez politykę rozwoju rozumiany jest zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju, spójności społeczno-gospodarczej, regionalnej i przestrzennej, podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej. Ustawa jako podmioty prowadzące politykę rozwoju wskazuje Radę Ministrów, związki metropolitalne oraz samorządy województwa, powiatowy i gminny.

Podstawą do prowadzenia polityki rozwoju zgodnie z ustawą są strategie rozwoju, programy i dokumenty programowe, a także może być ona prowadzona na podstawie innych instrumentów prawnych i finansowych. Zgodnie z art. 9 ustawy, strategiami rozwoju są:

- długookresowa strategia rozwoju kraju – dokument określający główne cele, wyzwania i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmujący okres co najmniej 15 lat;
- średniookresowa strategia rozwoju kraju – dokument określający podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym, obejmujący okres 4-10 lat, realizowany przez strategię rozwoju oraz przy pomocy programów, z uwzględnieniem okresu programowania Unii Europejskiej;

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483).

² Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2016 r. poz. 446, 1579, 1948).

³ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2016 r. poz. 814, 1579, 1948).

⁴ Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2016 r. poz. 383, 1250, 1948).

- inne strategie rozwoju – dokumenty określające podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju odnoszące się do sektorów, dziedzin, regionów lub rozwoju przestrzennego, w tym obszarów metropolitalnych i obszarów funkcjonalnych.

Strategiami rozwoju, o których mowa w art. 9 pkt 3 ustawy, odnoszącymi się do regionów, są w szczególności: krajowa strategia rozwoju regionalnego; strategia ponadregionalna oraz strategia rozwoju województwa, o której mowa w art. 11 ustawy o samorządzie województwa. Strategie te opracowuje oraz uzgadnia właściwy minister, z własnej inicjatywy lub w wykonaniu zobowiązania nałożonego przez Radę Ministrów, i przedkłada je ministrowi właściwemu do spraw rozwoju regionalnego, w celu wydania opinii dotyczącej zgodności ze średniookresową strategią rozwoju kraju oraz z zakresem określonym w art. 13 ust. 1, z wyłączeniem przypadków, gdy projekt strategii rozwoju opracowuje zarząd województwa; następnie przyjmowane są w drodze uchwały przez Radę Ministrów albo sejmik województwa. Jak wynika z przedstawionych powyżej zapisów ustawy, gminy i powiaty nie są odpowiedzialne za przygotowanie strategii rozwoju w rozumieniu zapisów Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Należy zatem zauważyć, że w obecnym stanie prawnym nie występuje bezpośrednia delegacja do uchwalania przez organy samorządu gminnego i samorządu powiatowego strategii rozwoju lokalnego. Dyspozycja do przyjmowania strategii rozwoju na szczeblu lokalnym funkcjonowała w systemie prawnym do 2008 r. Wówczas przepisy Ustawy w katalogu strategii rozwoju wyróżniały strategie rozwoju powiatów i strategie rozwoju gmin jako strategie rozwoju lokalnego. Nowelizacja Ustawy o zasadach planowania rozwoju z 2008 r. wyeliminowała tę dyspozycję, jednakże nie oznacza to, że brak jest aktów normatywnych, na podstawie których samorządy gminne i powiatowe mogłyby przyjmować lokalne strategie rozwoju na podstawie innych instrumentów prawnych i finansowych.

Takimi aktami normatywnymi są w przypadku gmin Ustawa o samorządzie gminnym, a przypadku powiatów Ustawa o samorządzie powiatowym. Biorąc pod uwagę, że zgodnie z Ustawą o zasadach planowania polityki rozwoju, polityka rozwoju może być także prowadzona na podstawie innych instrumentów prawnych i finansowych, za takie należy uznać właśnie ustawy o samorządzie gminnym i powiatowym.

W Ustawie o samorządzie gminnym podstawą do przyjmowania przez organy gminy strategii rozwoju lokalnego są przepisy art. 18 tej ustawy:

- ust. 1, zgodnie z którym do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej;
- ust. 2 pkt 2, zgodnie z którym rada gminy posiada kompetencję do stanowienia o kierunkach działania wójta / burmistrza / prezydenta;

- ust. 2 pkt 6 i 6a, zgodnie z którymi do kompetencji rady gminy należy uchwalanie programów gospodarczych, a także przyjmowanie programów rozwoju w trybie określonym w przepisach o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Natomiast w Ustawie o samorządzie powiatowym podstawą prawną dla przyjmowania strategii rozwoju jest art. 12. pkt 4, który przyznaje radzie powiatu kompetencje do stanowienia o kierunku działań zarządu powiatu.

Przedstawione powyżej podstawy prawne nie formułują w sposób bezpośredni delegacji dla samorządów do przyjmowania strategii rozwoju lokalnego oraz nie określają minimalnego zakresu treściowego tych dokumentów. W konsekwencji strategię rozwoju przyjmowane przez samorządy gminne i powiatowe do 2014 r. w oparciu o wyżej wymienione podstawy prawne charakteryzują się zróżnicowanym zakresem treściowym. Ponadto obejmowały one dowolnie określony okres, najczęściej od kilku do kilkunastu lat.

Należy zatem zauważyć, że prowadzenie polityki rozwoju przez samorządy gminne i powiatowe na podstawie programów gospodarczych, o których mowa w art. 18. ust. 2 pkt 6, jest podejściem szerszym i nie ogranicza się do prowadzenia polityki rozwoju jedynie na podstawie programów rozwoju w rozumieniu Ustawy o zasadach prowadzenia rozwoju. Uznanie danego programu gospodarczego gminy lub powiatu nazywanego najczęściej strategią za program rozwoju będzie więc zależało od treści tego dokumentu. Przepisy znowelizowanej Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju określają precyzyjnie zarówno treść programu rozwoju, powiązania z innymi dokumentami służącymi prowadzeniu polityki rozwoju, procedury ich opracowania, jak i okres obowiązywania.

Można więc stwierdzić, że znaczna liczba lokalnych strategii rozwoju przyjmowanych przez samorządy lokalne nie spełnia formalnych warunków przewidzianych w Ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju dla programów rozwoju gmin i powiatów. Według Ustawy program rozwoju określa w szczególności:

- diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej;
- cel główny i cele szczegółowe w nawiązaniu do średniookresowej strategii rozwoju kraju, narodowej strategii spójności lub strategii rozwoju, o których mowa w art. 9 pkt 3, wraz z określonymi wskaźnikami;
- priorytety oraz kierunki interwencji w zakresie terytorialnym, w tym w ujęciu wojewódzkim;
- sposób monitorowania i oceny stopnia osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych;
- plan finansowy, w tym: źródła finansowania realizacji programu; kwotę środków przeznaczonych na finansowanie realizacji programu i jej podział między poszczególne priorytety, informację o wysokości współfinansowania na poziomie programu i priorytetów;

- podstawowe założenia systemu realizacji zawierające warunki i procedury obowiązujące instytucje uczestniczące w realizacji programu, obejmujące zarządzanie, monitoring, ewaluację, kontrolę i sprawozdawczość oraz sposób koordynacji działań tych instytucji.

Określenie „strategia rozwoju” występuje także w innych aktach normatywnych w odniesieniu do postawy prowadzenia polityki rozwoju przez gminy i powiaty. Są to m.in.:

- Ustawa z 27 marca 2003 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym - art. 9 ust. 2. Wójt, burmistrz albo prezydent miasta sporządza studium zawierające część tekstową i graficzną, uwzględniając zasady określone w koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju, ustalenia strategii rozwoju i planu zagospodarowania województwa oraz strategii rozwoju gminy, o ile gmina dysponuje takim opracowaniem.
- Ustawa z 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz obszarów wiejskich – art. 5 ust. 1 pkt 21. Program jest realizowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i obejmuje m.in. wdrażanie lokalnych strategii rozwoju.
- Ustawa z 21 lutego 2014 r. o funduszu sołeckim - art. 2 ust. 6. Środki funduszu przeznacza się na realizację przedsięwzięć, które zgłoszone we wniosku, o którym mowa w art. 5, są zadaniami własnymi gminy, służą poprawie warunków życia mieszkańców i są zgodne ze strategią rozwoju gminy.

Zasady zrównoważonego rozwoju w lokalnych strategiach i programach

Opracowania strategiczno-planistyczne na szczeblu lokalnym, uwzględniające zasady zrównoważonego rozwoju, to nie tylko strategie i programy rozwoju, ale także: miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, programy ochrony środowiska, programy gospodarki odpadami, programy gospodarki niskoemisyjnej, programy rewitalizacji, program edukacji ekologicznej, plany rozwoju lokalnego, inwentaryzacje przyrodnicze, Lokalne Agendy 21 i inne. Wszystkie one wspierają sprawną realizację polityki rozwoju. Ważne, że powinny one uzupełniać się, a nie wykluczać. Właściwe opracowanie powyższych dokumentów to bardzo ważny krok gwarantujący realizację polityki zrównoważonego rozwoju, lecz nie jest to wystarczające⁵.

Równie ważną sprawą jest partnerstwo międzysektorowe na rzecz zrównoważonego rozwoju gminy, gdyż tylko przy udziale wszystkich interesariuszy proces wdrażania strategii będzie mógł być efektywny i skuteczny⁶.

⁵ K. Giordano, *Planowanie zrównoważonego rozwoju gminy w praktyce*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2005, s. 24-44.

⁶ T. Borys (red.), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 2005, s. 73-114.

Bardzo ważną kwestią jest też zapewnienie adekwatnych środków finansowych w budżetach jednostek samorządu terytorialnego na realizację przedsięwzięć na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz wprowadzanie zarządzania środowiskowego⁷.

Elementem niezbędnym jest także ciągła ocena skuteczności realizacji postanowień zapisanych w programach i strategiach. Monitorowanie polityki rozwoju odbywa się najczęściej za pomocą zestawu wskaźników zrównoważonego rozwoju. Pomiar zrównoważonego rozwoju często sprawia wiele trudności wynikających m.in. z braku ustandaryzowania oraz braku wartości progowych dla wskaźników. Monitorowanie zrównoważonego rozwoju może dokonywać się poprzez zastosowanie licznych wskaźników częściowych dotyczących poszczególnych sfer zrównoważonego rozwoju lub wskaźnika agregatowego⁸. W sferze środowiska proponowane są m.in. wskaźniki presji wywieranej na środowisko, wskaźniki stanu środowiska oraz wskaźniki reakcji opisujących działania nakierowane na zachowanie walorów i zasobów środowiska⁹.

Jednym z najważniejszych aspektów lokalnych strategii rozwoju jest kwestia planowania przestrzennego. Od planów zagospodarowania przestrzennego najczęściej oczekuje się, że będą one zapewniały ład przestrzenny oraz przejrzyste procedury przygotowania inwestycji, jednakże bardzo często procesom planowania przestrzennego towarzyszy wiele problemów. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem, który powinien zawierać wszystkie uwarunkowania zrównoważonego rozwoju. Poprzez naniesienie do planów zagospodarowania przestrzennego elementów dotyczących np. obszarów chronionych oraz przeprowadzenie stosownych uzgodnień i analiz w ramach procedury przyjmowania planu, eliminuje się konieczność prowadzenia takich postępowań w ramach procesów związanych z realizacją inwestycji na terenie objętym miejscowym planem.

Idea zrównoważonego, długookresowego i trwałego rozwoju, została wyrażona definicją Organizacji Narodów Zjednoczonych: „zrównoważony rozwój musi odpowiadać potrzebom dzisiejszego pokolenia, nie zagrażać możliwościom przyszłych pokoleń, a równocześnie zaspokajać potrzeby obecne i przyszłe”¹⁰. Może być pomocna w określeniu zadań i celów planowania przestrzennego. Wśród zasad zrównoważonego rozwoju, będących podstawą wyznaczania celów

⁷ B. Szmyt, E. Taylor, *Ekologizacja zarządzania w przedsiębiorstwie*, [w:] *Zrównoważony rozwój regionów*, (red.) J. Toruński, H. Wyrębek, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2010, s. 235-251.

⁸ T. Borys (red.), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, op. cit.

⁹ B. Piontek, *Koncepcja zrównoważonego i trwałego rozwoju Polski*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002 r., s. 107.

¹⁰ *Nasza wspólna przyszłość*, Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju pod kierunkiem G.H. Brundtlanda, PWE, Warszawa 1991, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.

w opracowaniach strategiczno-planistycznych, w tym także dotyczących planowania przestrzennego, można wymienić:

- dostosowanie przestrzeni zabudowy do potrzeb rozwoju regionu,
- zapewnienie równego traktowania użytkowników przestrzeni,
- kompleksowe przygotowanie terenu do modernizacji istniejącej infrastruktury,
- zapewnienie rozwoju w zakresie urbanizacji, gospodarki i ochrony środowiska dla potrzeb przyszłych pokoleń,
- ochronę klimatu, zasobów surowcowych i środowiska przyrodniczego (powietrza, wody, gleby),
- ochronę dóbr kultury materialnej,
- ograniczenie szkodliwych emisji do atmosfery,
- oszczędzanie energii poprzez wykorzystywanie odnawialnych źródeł (energia słoneczna, wiatrowa, wodna itp.),
- utylizację odpadów i wdrażanie technologii produkcji przemysłowej i rolniczej przyjaznych otoczeniu,
- zaspokojenie potrzeb zdrowotnych, kulturalnych i socjalnych mieszkańców,
- zachowanie ładu przestrzennego (urbanistycznego i architektonicznego) zgodnie ze współczesnymi standardami światowymi.

Wpływ globalizacji na lokalne strategie rozwoju

Globalizacja jako proces o przeważnie zewnętrznym charakterze wobec lokalności i lokalnych układów silnie na nie oddziałuje i nie sposób pominąć tego oddziaływania w strategicznym planowaniu na szczeblu jednostki samorządu terytorialnego, jakim jest gmina czy powiat. Lokalność w kręgu kultury europejskiej wiąże się ze wspólnotą lub społecznością i jest przede wszystkim zjawiskiem kulturowym. Jest dziedzictwem poszczególnych grup i zbiorowości, tak jak tożsamości indywidualnej lub zbiorowej oraz pamięci jednostkowej albo społecznej¹¹.

Procesy globalizacji, najczęściej pojmowane jako internacjonalizacja, liberalizacja i uniwersalizacja ustroju gospodarczego, wywołują szereg zarówno korzystnych, jak i szkodliwych efektów. Do pierwszej grupy można zaliczyć: liberalizację gospodarczą i ograniczanie roli państwa; przyspieszanie procesu umiędzynaradawiania przedsiębiorstw; postępującą prywatyzację; deregulację; postępującą integrację i rozszerzające się kontakty między przedsiębiorstwami oraz instytucjami. Szkodliwe efekty globalizacji to m.in.: pauperyzacja i marginaliza-

¹¹ A. Majer, *Lokalność w cieniu globalizacji*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Polonia VOL. XXXVI, 2011, s. 28-32.

cja jednostek, grup, niekiedy całych zbiorowości, kryzys przemysłu i miast poprzemysłowych, wyludnianie się wsi, coraz większa liczba bezrobotnych, migracje z powodów ekonomicznych; pozytywne efekty globalizacji są zawłaszczane przez bogatą, uprzywilejowaną część światowej społeczności.

Ponadto jako negatywne skutki globalizacji wskazywane są: wprowadzanie na siłę „wolnego rynku”, który w rzeczywistości nie jest wolny, lecz kontrolowany przez wielkie korporacje; udostępnianie rynków krajów rozwijających się korporacjom, które zalewają je swoimi produktami, niszcząc lokalną konkurencję; wprowadzanie dominacji władzy korporacji nad rządami narodów, które zabiegają bardziej o korzyści ponadnarodowych organizacji i korporacji niż o dobro swoich własnych obywateli; dostosowywanie narodowego prawa do interesów korporacji.

Wśród skutków globalizacji, podkreślanych przez samorządy lokalne w Polsce, w ostatnich latach najczęściej wskazywanych, znajduje się migracja zarobkowa kadr wysoko kwalifikowanych, która odbywa się dzięki łatwiejszemu przepływowi informacji i ułatwionej edukacji. W szczególności problem ten dotyczy emigracji kadr medycznych.

Wg A. Majera, niemożność przewidzenia kierunku dalszego rozwoju procesu globalizacji uzasadnia przyjęcie scenariusza ewolucyjnej syntezy, polegającej na wymianie wartości w różnych skalach i zachowaniu równowagi między presją globalizacji i odpowiedzią lokalności¹².

Wg A. Giddensa, ludzie w coraz mniejszym stopniu łączy wspólna miejscowa historia, zbiorowe relacje czy światopogląd. Badacz podkreśla też nadchodzący zmierzch lokalności: „Obszar życia zostaje wyodrębniony z zewnętrznych wyznaczników związanych z miejscem, a samo pojęcie miejsca traci na znaczeniu w obliczu rozwoju mechanizmów wykorzeniających. W większości kultur tradycyjnych, niezależnie od stosunkowo częstych migracji ich populacji oraz przemierzanych przez nie niekiedy ogromnych obszarów, życie społeczne było na ogół związane z miejscem. Podstawowym czynnikiem zmiany tego stanu rzeczy nie jest nasilenie ruchliwości, ale fakt, że miejsca uległy całkowitemu spenetroowaniu przez mechanizmy wykorzeniające, które powiązały lokalne działania w relacje przestrzenno-czasowe o wciąż rosnącym zasięgu”¹³.

Postępujące procesy globalizacji wymagają od społeczności lokalnych coraz częstszego stawiania czoła wyzwaniom, które nie uznają granic. Zbiorowości, które chcą trwać, rozwijać się, a nawet czerpać korzyści płynące z globalizacji, muszą włączać się częściowo lub całościowo w sieć powiązań ekonomicznych i kulturowych z innymi społecznościami i zbiorowościami. Każda społeczność lokalna

¹² Tamże, s. 35.

¹³ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 201.

musi także przystosować się do wymagań stawianych przez globalny system gospodarki wolnorynkowej.

Przedstawione powyżej kwestie są postulatem adresowanym do samorządów gmin i powiatów, aby rozwój zrównoważony był dla nich głównym kierunkiem rozwoju, aby zgodnie z zasadą „myśl globalnie, działaj lokalnie” uwzględniał uwarunkowania międzynarodowe, z których najważniejsze to 27 zasad zawartych w Deklaracji Konferencji ONZ w sprawie środowiska człowieka¹⁴.

Ponadto samorządy gminne i powiatowe, przyjmując strategie i programy rozwoju, powinny w większym stopniu brać pod uwagę uwagi zawarte w Agendzie 21, która jest zbiorem rekomendacji dotyczących zrównoważonego rozwoju dla państw, rządów, organizacji międzyrządowych i międzynarodowych oraz dla społeczeństw. Agenda 21 stanowi wytyczne dla opracowania nie tylko narodowych i regionalnych strategii zrównoważonego rozwoju, ale także lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju. Agenda 21 obejmuje 4 sfery¹⁵:

- sferę ekonomiczną i społeczną,
- sferę zasobów naturalnych, ich racjonalnego wykorzystywania i ochrony,
- sferę roli głównych grup społecznych, realizatorów rozwoju zrównoważonego,
- sferę instrumentów realizacji rozwoju zrównoważonego.

Rekomendowane działania na rzecz wspierania zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym

Mając na uwadze fakt, że rozwój zrównoważony nie jest wymiernym i umiejscowionym w czasie konkretnym celem, lecz postulowanym i pożądanym długotrwałym procesem, lokalne strategie i programy uwzględniające zasady zrównoważonego rozwoju powinny określać cele i wartości w sferze społeczno-gospodarczej oraz w zakresie ochrony środowiska, najważniejsze dla lokalnej społeczności, które mają być zachowane i utrzymane w perspektywie długofalowej.

Biorąc również pod uwagę fakt, że współodpowiedzialność za tworzenie warunków rozwoju spoczywa także na władzach samorządowych, można wskazać szereg działań rekomendowanych samorządowi gminnemu i powiatowemu w wymiarze społecznym, gospodarczym i ekologicznym, które mogą być uwzględnione w lokalnych strategiach i programach. Są to:

- w wymiarze społecznym:
 - zaspokajanie podstawowych potrzeb społeczeństwa,

¹⁴ 27 Zasad Zrównoważonego Rozwoju zamieszczone zostało w dokumencie podpisanym przez ministrów większości krajów, nazwanym podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w sprawie środowiska i rozwoju Deklaracją z Rio. Konferencja Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” w 1992 r.

¹⁵ Agenda 21, Dokument przyjęty z inicjatywy ONZ na konferencji „Środowisko i Rozwój” w Rio de Janeiro w 1992 r.

- ochrona przed szkodliwym oddziaływaniem dla zdrowia i życia mieszkańców lokalnej społeczności,
- zapewnianie dostępu do edukacji, ochrony zdrowia, opieki społecznej, sprawiedliwej dystrybucji dochodów i zabezpieczeń socjalnych oraz dostępu do zatrudnienia,
- sprawiedliwy dostęp do środowiska i jego zasobów, do rekreacji w zdrowym i nieskażonym środowisku,
- nietykalność i ochrona własności prywatnej, własności państwowej i dóbr ogólnospołecznych.
- w wymiarze ekonomicznym:
 - wspieranie przedsiębiorczości indywidualnej, przede wszystkim dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw,
 - wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego oraz wdrożeń, mających na celu zwiększanie efektywności wykorzystywania energii, surowców i paliw mineralnych oraz opieranie procesów wytwórczych na korzystaniu z zasobów odnawialnych,
 - zmiany trendów konsumpcji i produkcji poprzez odpowiednią politykę finansową i fiskalną oraz odpowiednią promocję z wykorzystaniem środków masowego przekazu i edukacji ekologicznej,
 - usprawnianie środków łączności i przepływu informacji, opieranie procesów decyzyjnych na właściwej informacji i analizie korzyści i kosztów, w tym kosztów ekologicznych i społecznych, uspołecznianie procesów decyzyjnych.
- w wymiarze ekologicznym:
 - wkomponowanie w każdy program zagospodarowania przestrzennego kraju i regionu elementów ochrony środowiska, zdrowia, dóbr kultury, ochrony różnorodności biologicznej i pomników natury,
 - zapewnianie dostępu do informacji o stanie środowiska i zagrożeniach dla tego stanu, do procesów podejmowania decyzji w sprawach dotyczących środowiska,
 - wspieranie działalności proekologicznej, rekultywacji terenów i zasobów skażonych, wspieranie czynnej ochrony środowiska i różnorodności biologicznej,
 - przestrzeganie zasady, że każdy korzystający z zasobów środowiska i wprowadzający w nim zmiany będzie za to korzystanie i wprowadzanie zmian wносił odpowiednie opłaty oraz kary za naruszenie przepisów środowiskowych.

Podsumowanie

Świadomość społeczna w zakresie zrównoważonego rozwoju wśród lokalnych społeczności systematycznie się zwiększa, a władze lokalne posiadają stosowne narzędzia, wśród których są strategie i programy rozwojowe. Warunkiem sukcesu jest właściwe korzystanie z tych narzędzi, tak aby rozwój był satysfakcjonujący z punktu widzenia samych mieszkańców danej jednostki samorządu terytorialnego.

Pełna realizacja zasad rozwoju zrównoważonego wymaga udziału świadomego i dobrze wyedukowanego społeczeństwa. Z tego względu dla skutecznego osiągania celów strategii i programów rozwoju powinno mieć miejsce dalsze stałe i konsekwentne podnoszenie poziomu świadomości społecznej wspierającej kreowanie świadomych postaw prolokalnych, zwiększanie dostępu społeczności lokalnej do informacji i jej udział w podejmowaniu decyzji oraz konsekwentna edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat w Polsce można zaobserwować rozwój lokalizmu oraz odżywianie regionalizmów i ruchów samorządowych. Stawanie się obywatelami Europy dla znacznej części mieszkańców powoduje większe przywiązanie do „małych ojczyzn”, unikatowego miejsca na ziemi, bliższego niż nieskonkretyzowany świat. Związane jest to z rosnącą świadomością, że trwanie i funkcjonowanie społeczności lokalnej zależy od tempa, w jakim dokonuje się ugruntowanie lub rozpad elementów tożsamości lokalnej.

Bibliografia

- Borys T. (red.), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 2005.
- Dobrzański G., *Wskaźniki trwałego i zrównoważonego rozwoju w lokalnych układach terytorialnych*, [w:] Miłaszewski R. (red.), *Nowoczesne metody i techniki zarządzania trwałym i zrównoważonym rozwojem gminy*, Wyd. Politechniki Białostockiej, Białystok 2001.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Giordano K., *Planowanie zrównoważonego rozwoju gminy w praktyce*, Wyd. KUL, Lublin 2005.
- Majer A., *Lokalność w cieniu globalizacji*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Polonia, vol. XXXVI, 2011.

Piontek B., *Koncepcja zrównoważonego i trwałego rozwoju Polski*, PWN, Warszawa 2002.

Szmyt B., Taylor E., *Ekologizacja zarządzania w przedsiębiorstwie*, [w:] Toruński J., Wyrębek H. (red.), *Zrównoważony rozwój regionów*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2010.